

Fransa'nın Afrika Sömürge Politikasında: Dil Örneği

France's African Colonial Policy: The Case of Language

Vugar AKİFOĞLU *

Öz

Bu çalışmada, Fransa'nın tarihsel süreç içinde Afrika kıtasındaki Frankofon ülkelerde izlediği Fransız dilini yayma politikaları çerçevesinde Afrika'yı sömürmesi konusu sosyo-politik bakış açısıyla incelenmeye çalışılmıştır. Fransa'nın, Afrika politikası ile bölge halkı üzerinde nasıl üstünlük sağladığı, bölgeye nasıl yayıldığı, kabilelerin tepkileri ve kabileler ile nasıl uzlaştığı ve nihayetinde diğer sömürgeci devletler ile bölgeyi nasıl paylaştıkları gibi konular incelenmiştir. Bahsi geçen soruların cevaplarını tespit etmek için tarihi süreç içinde yayınlanmış eserlere ve bilhassa ana kaynaklara başvurulmuş ve Afrika'nın genel tarihine de bir göz atılarak "Dil" politikası üzerinden sömürgeci faaliyetler analiz edilmeye çalışılmıştır. Zira Avrupa kıtasının Atlantik Okyanusu kıyılarına hâkim olan Fransızlar, mavi sulara ve okyanusa yabancı bir ulus değildi. Tarihi süreci incelediğimizde Fransızların ticaret ve sömürge amaçlı Amerika kıtası ve Uzak Doğudan sonra Kuzey Afrika ve Batı Afrika kıyılarına hatta zaman zaman Güney ve Doğu Afrika'ya kadar indiklerini görmek mümkündür. Özellikle Afrika üzerinde derin izler bırakan sömürgecilik kavramı Batı uygarlığının tarihe bıraktığı kara bir leke olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla Afrika'da daha etkin olan Fransa yeni topraklar elde etmek ve ekonomik çıkar mücadelesine girmiştir. Fransa, Avrupa ve ülke içindeki ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için Afrika'da rakiplerine karşı başarılı olmak zorunda idi. Bu bağlamda Fransızlar Afrika'ya hâkim oldukları takdirde Avrupa'daki rakiplerine karşı güçlü olacaklarını düşünüyorlardı. Dolayısıyla Fransa'nın Afrika politikasının temelinde ekonomisine katkı sağlamak için "Dil" örneğindeki gibi birçok sömürge politikası yatıyordu. Fransa'yı Avrupa'daki devletlere karşı güçlendirmek isteyen XVI. Louis ve Napolyon haleflerine Akdeniz ve Afrika'ya hâkim olmayı tarihi bir politik miras olarak bırakarak, Fransa'nın kalkınmasına zemin hazırlamışlardı. Bilhassa Napolyon'un Akdeniz politikası çerçevesinde bölgeye giderek yayılan Fransa, XXI. yüzyılda 21 Afrika ülkesinde Fransız dilini zorunlu kılmış ve sömürgesi altına almıştır. Ayrıca Fransa'nın dünya lideri olması için uluslararası ticaretin kesiştiği nokta olan Akdeniz ve Afrika'da söz sahibi olması gerekiyordu. Söz konusu hedeflerine ulaşmak için Fransa 1921 yılına kadar bölgesel ve federasyon yönetimi ile Afrika'nın söz konusu bölgelerini yönetti. Ancak 1960 yılından itibaren söz konusu ülkelere sözde bağımsızlık tanısa da hala bilfiil sömürgeci politikasına devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Afrika, Frankofon, Fransız Dili ve Avrupa.

* Dr., Türkiye Diyanet Vakfı, e-posta: vugarakifoglu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4662-9667

Abstract

In this study, the exploitation of Africa continent by using young minds has been tried to examine in the light of the French language spreading policies followed by France in the Francophone Countries in the historical process. The issues like how France has gained superiority over the people of the region with its African policy, how it spread across the region, tribes' reactions and how it got reconciled with the tribes and finally how it shared the territory with other colonial giants have been explored in this writing. To determine the answers to the aforementioned questions the works published in the historical process and especially the main sources were consulted and with an overview of African history, colonial activities were tried to be analyzed through the 'Language' policy. The concept of colonialism, which left deep traces on Africa in particular, appears as a black mark left by Western civilization in history. In addition, with the weakening of the Ottoman State, France, which was more active in Africa, entered the struggle for new lands and economic interests. The French settled in the part of the European continent that dominates the Atlantic Ocean during this period were not an unfamiliar nation with the blue water and the ocean. When we examine the historical process, it is possible to see that the French went down to the coasts of North Africa and West Africa for trade and colonial purposes. Until the conquest of Istanbul, the French, together with the states in Europe, went mostly to the east and from the XV. Century they started to organize expeditions to the continent. But the French, who were unsuccessful in the east, wanted to dominate Africa as soon as possible in order to get rid of the economic problems in the country. Therefore, many colonial policies, such as 'Language' were the basis of France's African policy to contribute its economy. Louis the XV. And Napoleon who wanted strengthened France against other European states have left the dominance of the Mediterranean and Africa as a historical political legacy to their successors and laid the groundwork for the development of France. France, which gradually spread to the region with the Mediterranean policy of Napoleon, XXI. In the 21st century, it imposed and colonized the French language in 21 African countries. For France to become a world leader, it had to have a say in the Mediterranean and Africa, the intersection of international trade while France ruled Africa with regional and federation administration until 1921. It still continues its colonial policy, even though it has granted independence to these countries since 1960.

Keywords: France, Africa, Francophone French Language and Europe.

1. Giriş

Fransızların, İstanbul'un fethine kadar Avrupa'daki devletlerle birlikte daha çok doğuya ve daha sonra ise batıya (Amerika) yöneldikleri çeşitli kaynaklarla kanıtlanmıştır (Newbury, 1966: 524). Bilhassa XV. yüzyıldan itibaren doğuda ve batıda üstünlük sağlayan İngilizlere karşı istediklerini alamayan Fransızlar, yön değiştirerek güneye yani kara kıtaya (Afrika) yönelmişlerdir. Önceden bölgeye gitmiş olan seyyahların raporları ışığında bölgeyi daha iyi tanıyan Fransızlar böylece kıtaya yönelik ilk seferleri başlatmışlardır.

Zira Fransa'nın Afrika politikasının temelinde kendi ekonomisine katkı sağlamak ve İngiltere ile rekabetinde üstünlük sağlama düşüncesi vardı. Özellikle Fransa'yı Avrupa'daki devletlere karşı güçlendirmek isteyen XVI. Louis ve Napolyon haleflerine Akdeniz'e ve Afrika'ya hâkim olmayı tarihi bir politik miras olarak tavsiye etmişti. Söz konusu politikanın Fransa'nın kalkınmasına zemin hazırlayacağı inancı ile bu hedef doğrultusunda yıllarca hareket edilecektir. Bilhassa Napolyon'un Akdeniz politikasıyla bölgeye yayılan ve hedeflerine yaklaşan Fransa, XXI. yüzyılda 21 Afrika ülkesinde Fransız dilini zorunlu kılmış ve sömürgesi altına almasıyla birlikte hedeflerine ulaşmıştır. Avrupa'da rakibi olan İngiltere'ye karşı, Fransa'nın dünya lideri olması için uluslararası ticaretin kesiştiği nokta olan Akdeniz ve Afrika'da kalıcı söz sahibi olması gerekiyordu. Bahse konu hedeflerine ulaşmak için Fransa, 1921 yılına kadar bölgesel ve federasyon yönetim uygulamaları ile yıllar içerisinde Afrika'yı parçalayarak yönetmiş ve günümüzde dahi bu etkilerin izleri hâlâ tam olarak silinmemiştir.

Fransız yöneticiler, "Frankofon Birliği"¹ adı altındaki ülkelere kara kıtada birleştikleri takdirde ekonomik olarak daha güçlü olacaklarını aşılarmaya ve inandırmaya çalıştılar. Bahsi geçen politika adı altında, Afrika'daki Fransız olmayan unsurları, yani yerel halkı Fransızlaştırmayı göz önünde tutan bir kültür politikası yürüterek bölgeyi içten içe fethetmeye devam etmişlerdir (Gökgöz, 2017: 30).

Söz konusu politikada, bölgedeki asıl görevi Fransız Kültür Merkezleri üstlenmiş ve uygulamıştır. Neredeyse kıtanın birçok ülkesinde bahse konu merkezler açılmıştır. Fransızca dil eğitiminin yanı sıra kültürel etkinlikler (müzik, dans, tiyatro, vb...) düzenlenerek yerel halkın dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Fransız yöneticiler, Afrika'daki yerel halkın iyi derecede Fransızca öğrendikleri takdirde halkın daha hızlı yozlaşacağını ve Fransız kültürünü benimseyeceğini düşünmüşlerdir. (Nacro, 1973: 47)

Kara kıtada insanlar sömürgeci devletlerin kıtaya gelişinden önce kabileler ve daha sonra imparatorluklar halinde yaşamışlardır. Ancak sömürgeci devletler, kıtaya girdikleri andan itibaren yerel halkın kendilerine tâbi olması için baskı yapmışlardır. Örneğin; yerel inançları yok etmek için yerel halkın dinini değiştirmek adına Fransa'dan bölgeye Rahip/Rahibeler gönderilmiş ve yerel kabileleri Fransızlaştırmak yolunda adımlar atılmıştır. Bu yöntem arzu edilen neticeyi vermeyince, yerel kabileler birbirine düşürülerek kaos ortamı yaratılmıştır. Özellikle bölgedeki din görevlileri, seyyah ve komutanlar vasıtasıyla bölgeye yerleşen Fransızlar, "böl ve yönet" politikasıyla Fransızlaştırma faaliyetlerine yüzyıllarca devam

¹ *Francophonie*, "Fransızca konuşan ülkeler" anlamında kullanılmışlardır. Fransa'nın, uluslararası sahnede daha önemli bir rol oynayabileceğini ima eden siyasi bir kavramdır.

edeceklerdir. 1960 yılından itibaren söz konusu ülkelere sözde bağımsızlık tanınsa da hâlâ bilfiil sömürgeci politikalarına Fransızlar devam etmektedir. Örneğin; Burkina Faso, Mali, Fildişi Sahili, Nijer, Çad, Senegal ve Gine Konakri vb.. (Akifoğlu, 2020: 38).

2. Sömürgecilik Yolunda Fransa'nın Yerel Halka Yönelik Politikaları

Fransa ve diğer sömürgeci devletlerin Afrika'ya gelişlerinden itibaren bölge üzerindeki baskılarını üç yönlü bir politika ile sürdürdükleri ifade edilebilir. Birincisi, yerel kabile reislerini kendi yanlarına çekmek olmuştur. İkincisi, yerel halka baskı ve işkence yaparak sömürge yönetimine teslim olmalarını sağlamaktır. Üçüncü ve en başarılı politikası, kabileler arasında nifak sokarak bölgedeki birlik ve beraberliği bozması ve "böl parçala yönet" siyasetini uygulamasıydı (Gilbert, 2019: 415).

Söz konusu politikalara karşı yerel kabileler yıllarca direnmişlerdir. Özellikle yerelde çok yaygın olan VUDU² inancı ile sömürgeci devletlere karşı galip gelecekleri umuduyla dış güçlere karşı savaşmışlardır. Örneğin; 1835 yılından itibaren Porto-Seguro Kralı Mensah'ın, Togo gölünün kuzey kıyılarına dış güçlere karşı korumak için yıllarca VUDU inancı yöntemiyle savaştığı, yerel halk tarafından rivayet edilmektedir (Zakari, 1996: 421).

Zira Fransa'nın, ilk başlarda kara kıtaya temkinli yayılma politikasındaki asıl çekincesinin altında yatan temel nedenler, doğu ve batıdaki başarısızlıkları idi. Bu başarısızlıkların kara kıtada tekrarlanmaması için daha dikkatli hareket ediyorlardı. Bunu Paris'teki Afrika'dan sorumlu bakanlıkların yereldeki komutanlara, "İç bölgelere doğru çok ilerlemeyin!" (Vincent, 1964: 138) talimatından anlıyoruz. Ancak yereldeki komutanlar kıyı bölgelerin tehlikeli olduğunu bildiklerinden ilerlemeye devam ettiler. Çünkü kıyı bölgelerine hâkim olan İngiltere tehlikesine karşı, iç bölgelerde daha güvende olacaklarını düşünüyorlardı. Yerel yöneticilerin aksine, Paris yönetimi ekonomik sıkıntılardan dolayı iç bölgelere girildiği takdirde, yeterli destek veremeyeceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden Fransız yerel yöneticilerin hâkim oldukları bölgelerde kalmalarını istiyorlardı. Ancak Avrupa'daki sömürgecilik/milliyetçilik yarışı, komutanların bölgedeki yayılcı politikalarının hızlanmasına sebep oldu. Çünkü kara kıtada ne kadar fazla toprağa sahip olunursa ekonomilerine o kadar destek olacağı inancındalardı. Dolayısıyla kara kıtada sömürge rekabeti günden güne artıyordu.

Fransa'nın ilk sömürgeci politikalarının bölgenin araştırılması ve incelenmesi adı altında "Afrika Fondu" tarafından finanse edildiği bilinmektedir. Buradaki amaç, yerel kabilelerin dikkatini çekmeden bölgedeki yeraltı kaynaklarını tespit etmek ve o bölgeleri hâkimiyetleri altına almaktır. Söz konusu politikalar daha sonra diğer sömürgeci devletler tarafından da Afrika'da yaygın olarak kullanılmıştır. Örneğin: Kültür Merkezleri adı altında çeşitli kültürel faaliyetler yapıyordu. Bu sayede bölgelerden gelen kabileler ile yakından ilişki kurularak kısa zamanda bölge hakkında genel bilgi elde edilebiliyordu. (Vernet, 1994: 82.)

² Afrika'da kabileler arasındaki bir inanç. Özellikle kabileler arası rekabette VUDU inancı çok etkilidir. Şöyle ki; her kabileye ait CADI diye tarif ettikleri bir şahıs, CİN ile iş birliği yaptığını ve kabilesini bu şekilde kötülöklere karşı koruduğuna inanılmaktadır.

Sömürgeci devletler, Afrika'ya yerleşilmesinden itibaren ilk etapta kara kıta genelinde yaşayan yerel halkın üst düzey kabile liderlerini elde etme politikası gütmüşlerdir. Birçok kabile şeflerini (Chef de canton) yanlarına alan Fransızlar, bölgede daha rahat hareket etmeye başlamışlardı. Fransızlar, yerel kabileler arasındaki dayanışma ve iş birliğini kesmek için aralarında konuştukları birkaç ortak dilin (örneğin: Haussa, Mosse, Bambaraca, vb.) önemini ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Bu amaçlarına ulaşmak için kabileler arasında çatışmalar çıkardıktan sonra yine bu çatışmaları sözde durdurmak için arabuluculuk etmişlerdi. Bu politika ile kabileler arasında Fransızcanın önemini artırmayı hedeflemişlerdi. Kabileler arasındaki iletişimin Fransızca olması durumunda bölgedeki çatışmaları kolaylıkla durduracaklarını kabile şeflerine empoze etmeyi başarmışlardı. Özellikle kabileler arasında ortak konuşulan yerel diller yasaklanarak zaman içerisinde yerel halkın Fransızlaştırılmasında ilk mühim adım atılmış oldu (Gayibor, 1997: 72).

Fransa, Afrika'daki dil sömürge politikası ile birlikte bölgeye yerleşmek için çeşitli alternatif politikalar uyguladığını tarihsel süreç içinde görmekteyiz. Örneğin; 1860 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerden kurtulmak isteyen Avrupa, kara kıtadaki endüstriyel kaynaklara bir an önce hâkim olma mücadelesine girmişti. Afrika'daki hurma yağı, sabun, mum gibi ürünleri ülkelerine götürerek ekonomilerine ciddi destek sağladılar. Dolayısıyla Gine Körfezi hem köle ticaretine hem de iç bölgelere ulaşmak açısından çok önemli idi. Almanlar Gine-Togo hattını elde tutmak için diğer sömürgeci devletler ile yıllarca siyasi savaş verdiler (Tocqueville, 2016: 208).

Fransız yöneticiler dil politikasını ilk başlarda tek başına devam ettirdikleri görünse de daha sonra diğer sömürgeci devletlerle iş birliği içinde olduklarını bizzat saha çalışmalarımızda gördüğümüzü ifade edebiliriz. Örneğin; Afrika'da ilk başlarda İngilizlerle iş birliği yaparak iç bölgelere hareket ederken daha sonra tek başına sömürge faaliyetlerine devam etmişti. Dolayısıyla Almanların bölgede olması Fransızların hareket alanını daraltıyordu. Bu sebeple Fransa, Almanya ile kara kıtada sömürge alanlarını (sınır belirleme) belirlemek için 23 Temmuz 1897'de Paris Anlaşması imzaladı. Bu anlaşmaya göre Mango, Bafilo, Tchaoudjo, Krikri ve Kabou Alman hükümeti himayesinde kalacaktı. Gourma, Pama, Djougou ve Semere, Fransız himayesine bırakılacaktı. Ayrıca Fransa ve Almanya arasındaki sınır, Mono 7. paralel olmak üzere Fransızlar Agbanakin dahil "Mono Üçgenini" terk edecek ve Agoué, Grand-Popo ve Tokpli'yi; (Kabile anlayışına göre şehir içinden Nehir'in geçmesi bölgenin tarım ve ekonomik açısından zengin olduğu anlamı taşır.) Almanlara teslim edilecekti. Böylece rekabet içinde oldukları diğer sömürgeci devletlerine karşı başarılı olduklarını günümüzde de görmekteyiz.

Fransızlar çıkar amaçlı İngilizler ile aynı safta görünseler de zaman zaman karşı karşıya gelmişlerdi. Dolayısıyla Fransızlar diğer sömürgeci devletler ile de iş birliği içinde hareket ediyorlardı. Bilhassa Alman yöneticiler ile Fransızlar arasında yapılan anlaşmayla bölgedeki sömürge çatışması bir nebze de olsa sakinleşmişti. Ancak İngilizlerin bu anlaşmaya karşı çıkması, bölgedeki çıkar çatışmasını tekrar alevlendirmişti. İngiliz yöneticiler ile Alman yöneticiler 15 yıllık bir anlaşma yaparak Salaga ve Altın Sahili bölgeleri Almanlara, Daka bölgesi ise İngiliz sömürgesine bırakılarak aralarındaki sömürge sınırlarını belirlemiş oldular.

Ancak Fransızlar, sömürge politikalarına ulaşmak için Fransız Kültür Merkezleri açmış ve dil politikası ile yerel halkı yozlaştırarak Fransızlaştırmayı hedeflemişlerdir.

Fransa'nın bölgedeki dil politikası, Köle Sahili'ndeki İngiliz-Fransız rekabetini artırmış ve bu sıkıntı Almanların lehine dönüşmüşse de ilerleyen süreçte bölgedeki yerel imparatorlukların (Örneğin: Mali İmparatorluğu) parçalanmasına ve küçük devletlerin oluşmasına yol açacaktı. Özellikle sömürgeci devletler tarafından sıfatlandırılan, Altın Sahili kıyı (la Gold Coast) ve bölgeler aralarındaki rekabetin zamanla savaşa dönüşmesine yol açacaktı.

Burada şu hususların da belirtilmesi kanaatimizce kayda değer olacaktır. Fransız yöneticileri yerel kabilelerin Fransızca'yı daha iyi öğrenmelerini gerekçe göstererek okullarda yerel dille ders anlatılması yasaklanmıştı. Ancak Fransızlar için bu tedbir de yeterli görünmüyordu ve bu sefer herkes iyi derecede Fransızca bilmelidir görüşünü ortaya atmışlardı.

Bu politikayı gerçekleştirmek gayesi ile Fransızca dil eğitimine büyük önem vermeye başladılar. Günümüzde anaokullarından başlayarak öğretilen Fransızca, yüksekokullarda ana dilini arka plana atmayı ve dolayısıyla anadilinin önemini kaybetmesini amaçlamaktadır. Bu gelişmedeki en önemli adım;

“1944 yılında Fransa'nın Afrika sömürgelerinden olan ülkeler arasında bir Fransız Birliği (Union France) kurmak amacıyla toplanan Brazzaville Konferansında, sömürge ülkelerdeki eğitim sistemi ile ilgili de kararlar alınmıştır” (Alphonse, 1952: 234).

Bunlar;

- Eğitim faaliyetleri daha çok insana ulaşılabilir şekilde genişletilmelidir.
- Dersler Fransız dilinde verilmelidir.
- Daha fazla Afrikalı öğretmen istihdam edilmelidir.

“1948 yılında Fransa tarafından ‘Yurtdışındaki Toprakların Modernleştirilmesi Komisyonu’na bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda kolonilerde artan yükseköğretim ihtiyacı vurgulanmış, çözüm olarak daha fazla Afrikalı öğrencinin eğitimlerini tamamlamak üzere Fransa'ya gönderilmesi sunulmuştur. Afrika'da Avrupa tipi okulların yaygınlaştırılmasının hem koloni ülkeler açısından hem de Fransa açısından önemi büyük olmuştur. Sömürgeciler için vasıflı ve eğitilmiş bir işgücü piyasasının ortaya çıkmasının yanında yerli toplumlara kendi içlerinden çıkan elitlerce Avrupa perspektifli bir hukuk medeniyeti ve düzenin benimsenmesi de diğer olumlu gelişmeler arasında yer almıştır. Bununla birlikte, sömürge ülkeler tarafından ise, Avrupa kaynaklı bilginin Afrika kıtasında da öğrenilmesi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir” (Akçay, 2014: 51).

3. 1960³ Öncesi ve Sonrası Afrika'da Gelişen Süreç

Sömürgeci devletler, kara kıtaya yerleştikten sonra bölgedeki politikaları ithalat-ihracat ticareti üzerine yani getir-götür ile ilk dönemlerde devam ettirmiştir. Bu politikayı “Etkili İşgal” olarak görmekte idiler. Ancak söz konusu politikalar, zaman içerisinde diğer sömürgeci devletler arasında bölgesel çıkar savaşına dönüşmüştü. Örneğin; iç kısımlardan limana getirdikleri

³ Birçok Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını elde ettikleri tarih olarak bilinmektedir.

ürünleri, Avrupa'ya göndermek için tekrar bir mücadeleye girmeleri gerekiyordu. Çünkü kıyıda ayrıldıklarında başka bir sömürgeci devlet kıyıya yerleşebiliyordu. Bu gibi olumsuzlukların önüne geçebilmek için sömürgeci anlayışlarını değiştirerek doğrudan bölgesel otorite işgal politikasını uyguladılar (Labouret, 1952: 102).

Fransa yönetimi tarafından Afrika'ya yönelik alınan kararlar, diğer sömürgeci devletleri buldukları bölgeden uzaklaştırma amacı gütmekteydi. Bilhassa 1960 yılında Frankofon ülkeleri ile ilgili yayın yapan organlar ve gazeteler başkent Paris'te alınan kararları açıklayınca kara kıtada Fransız yönetimine karşı ayaklanmalar çıkmıştı. Bu olaylar üzerine Afrika ülkelerinin bağımsızlık talepleri artmıştı. Bu sebeple bölgedeki Fransız yönetimi Frankofon birliğini korumak için federasyon yönetiminden vazgeçerek kara kıtayı küçük parçalara bölüp bağımsızlık yöntemine gitmişti. Ancak bu sözde bağımsızlığa rağmen bölgedeki Fransızca kalıcı hale getirme konusunda politikalarından asla vazgeçmemişlerdi (Labouret, 1952: 129).

Öte yandan Paris'teki Frankofon ülkeleri ile ilgili yapılan haftalık toplantılarda, Frankofon Merkezi Yönetim Komitesi ve Bakanlar Şurası'nın ortak kararnamesi çıkarılmıştı.

Bu Kararname'ye göre, Frankofon Birliğindeki yerel halka yönelik Fransızca'yı iyi derecede öğrenilmesini sağlamak için ek tedbirlerin alınması öngörülmekteydi (Roche, 1998: 32).

Frankofon Birliği'ndeki yöneticiler, Fransız olmayan yerel halkı Fransızlaştırma politikası, yani "Frankofon Birliği" çatısı altında toplamak istiyordu. Fransa'nın bu gizli politikası artık herkesçe bilinir hâle gelmişti. Örneğin; Fransa Cumhurbaşkanı René Coty'nin 1955'te Afrika ile ilgili arzusunun yöneticilerine şu şekilde ifade etmişti:

"Frankofon Birliğinde, aynı karaktere sahip çeşitli milletlerden yeni bir tarihi cemiyet, 'Frankofon Halkı' teşekkül etmiştir. Onların müşterek vatanları – FRANKOFON-, müşterek sosyal ve sınıf düzeni, müşterek dünya görüşleri – modernleşme-, müşterek hedefleri – Frankofon Birliğini kurma – ve ruhi çehre ve görüş açılarındaki bir hayli ortak eğilimleri mevcuttur."

1960 yılından sonra Fransa Cumhurbaşkanı'nın ilan ettiği "Frankofon Halkı" teorisi Fransız yöneticileri tarafından tasdiklenerek şöyle zikredilmişti:

"Ülkemizde modernleşme kurma yıllarında yeni bir tarihi cemiyet – 'Frankofon Halkı' meydana geldi" (Diori, 1968: 76).

Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle 18 Haziran 1940 tarihli bir konuşmasında daha ileri giderek kendisini "Özgür Fransızların Lideri" ilan etmiş ve Frankofon ülkelere yönelik bu konuda düşüncelerini açıkça ortaya koymuştu. Charles de Gaulle yaptığı konuşmasına şu şekilde devam etmişti:

"Fransız direnişinin ateşi sönmemelidir ve sönmeyecektir."

Ayrıca bölgeyle ilgili konuşmasında: "Frankofon Birliğine intibak etmiş olan eşit halkların bu büyük ittifakını kurmada, sağlamlaştırma ve geliştirmede, ülkemizin bütün millet ve halkları, bu meyanda bilhassa Büyük Frankofon Halkı, kendi üstlerine düşen vazifeyi yapmışlardır." Fransa halkını bu derecede yüceltmek her bir Fransız'ın görevidir (Hardy, 1917: 48).

Fransa, diğer sömürgeci devletlere göre kara kıtaya açılmasını bir şans olarak görüyordu. Çünkü daha önce doğuya ve batıya yönelik sömürgeci politikalarında başarısız olduklarının farkında

idi. Dolayısıyla kara kıtada Fransa'nın, İngiltere ve Almanya ile iş birliği yapması kaçınılmaz hâle gelmişti. Özellikle bölge paylaşımlarında üçlü devlet sürekli çatışma içindeydi. Bilhassa Köle Sahili'ne sahip olma arzusu aralarındaki çatışmayı tırmandırıyordu. Bu sebeple Alman Gustav Nachtigal, İngiltere'nin tüm baskı ve saldırısına rağmen Köle Sahili'nden faydalanabilecek koşulları elde etme çabasına girmişti. Öyle ki batılı üç devlet birbirinden habersiz kendi aralarında anlaşma yaparak köle ticaretini bölgesel olarak paylaşmıştı.

Fransa, bölgedeki çıkarlarını göz önünde bulundurarak diğer sömürgeci devletleri yerel halka karşı kışkırtıyordu. Ayrıca yerel kabileleri boş vaatlerle aldatarak kendi safına çekmeyi başaran Fransız yöneticilerin bile itiraf etmek zorunda kaldığı bu gerçek bugüne kadar değişmemiş, tersine Fransız şovenizmini daha da güçlendirmişti. Frankofon Birliği'nde resmi "millet politikası" kisvesi altında yapılan propagandanın aksine, gerçek anlamda Fransız olmayanları eritmeye, Fransızlaştırmaya yönelik bir amaç güdülmüştü. Bu sebeple başta dil, edebiyat ve kültür alanında Fransızlaştırma paradigmalarına önem verilmişti.

4. Afrika'da Fransız Dilinin Yayılma Süreci

Fransa ve diğer sömürgeci devletler, sömürgesi altında bulunan bölgeleri yıllarca Avrupa'dan yönetmeye çalıştılar. Fakat yerel halkın baskı/ayaklanmalarını önlemek için 1960 yılından itibaren sömürgeci devletler kara kıtayı kendi aralarında bölerek bağımsızlıklarını ilan etmek zorunda kaldılar. Ülkeler bağımsızlıklarını tanıırken yerel dillerinin yanı sıra her bir sömürgeci devlet kendi resmi dilini zorunlu eğitim dili olarak dayatmıştı. Bu dayatmayı yaparken iki aşamadan oluşacak bir sistem geliştirmişlerdi.

İlk aşama;

- çocuklar okula başlayana kadar yerel dilini konuşuyor,
- birinci sınıfa başladıktan sonra öğretmen dersi yerel dilde anlatıyor, fakat yazışmalar sömürgeci devletin dilinde yazılıyor,

İkinci aşama;

- ikinci sınıftan itibaren konuşma ve yazma becerileri sömürgeci ülkenin kendi resmi dilinde öğretilmesi mecburiyeti dayatılmıştı.

Frankofon ülkelere tanınan bağımsızlık döneminden sonra (1960) Fransızca "çok milletli devletlerin haberleşme dili" olarak adlandırılmıştı. Fransa, Fransızca'yı "Frankofon çatısı altında yaşayan halkların ikinci ana dili" derecesine kadar yükseltmişti. Artık bağımsızlıktan sonra ebeveynlere çocuklarının eğitim dilini seçmede yerel dille beraber Fransızca zorunlu kılınmıştı. Bu uygulama dıştan demokratik bir karar gibi gözükmeyle beraber çocukları gayr-ı ihtiyârî Fransızca eğitime itecekti ve gerçekten de Fransa yöneticilerinin beklentileri umdukları şekilde neticelendi, ana dilde eğitim yapan okulların sayısı gittikçe azaldı.

Bağımsızlıklarını ilan eden Afrika ülkeleri yüksek ve orta eğitim bakanlığının kararı ile kabul edilen yeni eğitim programı, Fransızlaştırmanın yeni basamağını teşkil ediyordu. Bu yeni programa göre, Fransızca öğretilmede yeni uygulamaya geçilmiş ve şimdiye kadar anadilde okutulan dersler de Fransızca okutulmaya başlamıştı. Ayrıca bu yeni eğitim programına göre,

milli okulların ilk okulu ile şehirlerdeki okulların orta okullarında anadiline ayrılan ders saatleri Fransızca saatleri lehine kısaldı.

“...Fransızlara göre; Afrika’da “demokrasi” ortamında... yeni tarihi bir cemiyet- ‘Frankofon Halkı’ teşekkül etti. Bununla birlikte Frankofon Birliği oluşturulmasında ve eğitim alanının genişletilmesinde haberleşme aracı olarak Fransızcanın rolü artmıştı.... Yerel halk “kabile dillerinin yanında Fransızca’yı akıcı bir şekilde kullanması”, sömürgeci devletlerin baskıcı yönetimiyle gerçekleşmiştir. Şöyle ki; yerel halk kendi kabile dillerinin yanı sıra bir yabancı dili iyi bir şekilde konuşması dış devletlerin ne kadar etkili olduğunun göstergesidir.

Fransız dilinin kara kıtada yaygınlaşması için bazı siyasetçiler de öncülük etmiştir. Örneğin: Léopold Sédar Senghor, 1906-2001 yıllarında yaşamış Senegalli şair ve siyasetçidir. 1960-1980 yılları arasında Senegal başkanlığı görevi esnasında Fransızcanın okullarda mecburi okutulması için birçok karara imza atmıştır. Ayrıca Félix Houphouët-Boigny 1905-1993 yıllarında yaşamış, Fildişi Sahili'nin ilk devlet başkanıdır. Kendisi bir doktor ve siyasetçidir. Ülkeyi 1960-1993 yılları arasında 33 sene boyunca yönetmiş ve kendi döneminde Fransızcanın ülkesinde kök salmasında önemli bir faktör olmuştur.

Sömürgeciliğin ilk yıllarından itibaren entelektüel bir grup oluşturan bu şahsiyetler, Fransız dilini ve Fransız kültürünü sosyal, ekonomik ve kültürel bir alet olarak değerlendirmişler ve Afrika’da yaygınlaşmasında öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda yerel halk için Fransızca, modern ilim, teknik ve kültürün dili olarak zihinlerine kazınmıştır. Fransız yöneticiler, kara kıtaya Fransızca’yı öyle bir lanse etmişler ki; yerel halkın zihninde Fransız dili “eşitlik, kardeşlik, halkların dostluğu, sulh ve sosyal gelişme” olarak bilinmektedir (Abia, 2008: 5).

Ayrıca Frankofon ülkeleri bağımsızlıklarını elde etmesindeki etkenin Fransızca olduğu inancındadırlar. Öyle ki, Afrika’daki yerel halkın liderleri Fransızca’yı halkların birbirlerine yakınlaşmasını ve gelişmesini hızlandırıcı en mühim bir faktör olarak değerlendiriyorlar. Çünkü yerel liderler, kara kıtada yüzlerce kabile dili olduğunu ve kendi aralarında zaman zaman anlaşamadıklarını ifade ediyorlardı. Söz konusu bölgedeki farklı dillerin konuşulması Fransızcanın yaygınlaşmasında etken rol oynamıştır. Fransız yöneticiler, Fransızcanın yerel kabile dillerini “zenginleştirmede” mühim rol oynadığını dile getirerek yerel halkı Fransız kültürüne bağlı bir şekilde yaşamaya itiyorlardı.

Fransız yöneticilerin yerel kabileleri farksızlaştırma politikası, Fransızca’yı bütün Frankofon ülkelerinin resmi dili, en azından bildikleri en iyi ikinci dil haline getirme çalışmaları, bugün de büyük bir gayretle devam ettirmektedirler.

Fransız dilinin kara kıtada yaygınlaşmasına ne yazık ki birçok siyasetçi veya ünlü kişiler öncülük etmiştir. Bilhassa 1960’ta Frankofon ülkelerinin bağımsızlıklarını (Uygur, 2013: 282) elde etmesiyle birlikte birçok lider Fransızca’yı benimsemiş ve ülkesinde yaygınlaştırmıştır. Örneğin: Senegal Cumhurbaşkanı Léopold Sédar Senghor, Tunus Cumhurbaşkanı Habib Bourguiba ve Nijer Cumhurbaşkanı Hamani Diori gibi Frankofon liderleri Fransızcanın “dayanışma, gelişme ve medeniyetler arası diyalog” dili olarak övmeleri Fransızların bölgeye yayılmasını daha da kolaylaştırmıştır. Ayrıca Senegal Cumhurbaşkanı Senghor’un şu ifadesi:

“Sömürgeciliğin enkazında, çok ilginç bir araç bulduk, Fransız dili” (“Dans les décombres du colonialisme, nous avons trouvé cet outil merveilleux, la langue française”, aimait à répéter le poète Léopold Sédar Senghor) çok ilginçtir.

Afrika’ya yüzyıllarca baskı ve şiddet uygulayarak hâkim olmak isteyen Fransa, XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yöntem değiştirmiştir. Fransa’yı bu değişime iten unsur teknolojinin gelişmesiyle yerel halkın gerçekleri görmesi olmuştur. Ancak bölgedeki hâkimiyetini kaybetmek istemeyen Fransa, yeni politik adımlar atma mecburiyetinde kalmıştır. Bahse geçen politikalarını devam ettirmek için Frankofon ülkelerinde bulunan Fransız Kültür Merkezlerini kurmuşlardır. Bu merkezler vasıtasıyla Fransız dilini, kültürünü ve Hristiyanlığı öğretmeye çalışmışlardır (Hubar, 2015). Özellikle Fransa adına bölgede söz sahibi olacak gençlere Fransız dilini öğretme işini geliştirme adı altında konferans ve seminerler düzenleyerek asıl sömürme amaçlarına devam etmişlerdir. Kabile reisleri ve bölge temsilcileri, toplantılara katılmakla kalmayıp Fransız yöneticileri ile iş birliği yapmışlardır. Bu durum Frankofon ülkelerindeki Fransızca eğitime ehemmiyet verildiği göstermektedir.

Ayrıca Fransızca bilmeyen veya yeterince dile hâkim olmayan yönetici/asker sınıfına zorluklar çıkartılmış ve sömürge dilinin pekişmesini sağlamışlardır.

Fransa buna benzer politikalarını diğer Frankafon ülkelerinde de uygulamakta idi. Bahse geçen politika örneklerinden birini de 20 Mart 1970 yılında Nijer’in başkenti Niamey’de imzalanan Kültür ve Teknik İş birliği Ajansı (l’Agence de Coopération Culturelle et Technique ACCT) Sözleşmesi olmuştu. Yapılan sözleşmeye göre yirmi bir Fransızca konuşan Afrika ülkesinde “Kabilelerin edebi dilini geliştirmede Fransız dilinin rolü” başlıklı çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

Özellikle Kültür ve Teknik İş Birliği Ajansı'nın amacı Frankofon ülkeleri arasında ortak bir dilin paylaşılması çerçevesinde kendi sömürge amaçlarına ulaşmak için kültürel ve teknik iş birliğinin artırılmasıydı. 2005’ten itibaren söz konusu örgüt, Uluslararası Frankofon Örgütü (OIF) olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Fransa bununla da yetinmemiş, bahsi geçen kurumu 1960-1968 yılları arasında Afrika’nın farklı bölgelerinde 15 Enstitü ve 70 Kültür Merkezi şeklinde açarak sömürge faaliyetlerini genişletmiş, kara kıtayı istila etmeye devam etmişti (Roche, 1998: 112).

Ayrıca batı aydınları, Frankofon Birliği altında yaşayan halka; bu kavramı eşitlik ve kardeşlik simgesi olarak nitelendirmişti. Bu doğrultuda bütün Frankofon ülkelerinin Fransız dilini ortak kullanmadaki amacı; anlaşma, yardımlaşma ve birbirlerine olan saygının sembolü olarak değerlendirilmiştir. Bu kardeşlik ve barış kavramlarının Frankofon Birliği çatısı altında uygulanmasının daha faydalı olacağı inancını kara kıta insanına aşlamışlardır. Fransa, Fransızcanın Frankofon ülkelerinin ekonomik, politik ve sosyal hayatının gelişmesinde çok mühim bir faktör olacağı görüşünü gençlere empoze etmekteydi. Ayrıca birçok yerel gazete muhabiri ve yazarları, parti, devlet organları ve üniversiteler Fransız dilini öğrenme ve öğretme için yürütülen propaganda/kampanyasında önemli rol üstlenmişlerdir. Yerel liderlere yani (Fransız kültürünü benimseyen gruplar) göre Fransızca yerel halkın ekonomik kalkınmaları için iyi bir vasıta. Bundan dolayı Frankofon gençleri Fransızca’yı öğrenme/öğretme gayreti içine girmişler ve bu ideolojiyi güçlü bir şekilde desteklemeyi kendilerine bir görev olarak

görmüşlerdi. Çünkü gençler; Fransız dilinde konuşan ülkelerin kalkınmasında etken bir rol oynayacağı düşüncesiyle eğitilmiş ve söz konusu boş hayallere inandırılmışlardır (Abia, 2008: 12).

Xavier North'a göre, Fransız yöneticiler; Afrika okullarında, üniversitelerde ve Frankofon ülkelerindeki eğitim enstitülerinde Fransız dilinin daha yaygınlaşması ile ilgili mevcut durumun incelenmesi ve eksiklerin derhal giderilmesi için güçlü bir propaganda kampanyası başlatılması talimatını vermişlerdi. Xavier, bahsi geçen politikaların yapılmasında bir sıkıntı olmayacağını, hatta Afrika insanının buna ihtiyacı olduğunu dile getirmişti. Ayrıca Xavier'in Frankofon Birliği hususundaki diğer bir görüşü şu şekildedir:

Fransız yöneticiler; "Frankofon Birliği bütün millet ve halkların eşit haklara sahip olduğu takdirde yerel halkın gönlünü kazanacaktır. Ayrıca yerel dilde eğitim yapabilmeleri için merkezden belirlenen müfredatın uygulanması şarttır. Dolayısıyla "Fransız dilini akıcı bir şekilde bilmek her bir Frankofon ülkesinde yaşayan vatandaş için bir ihtiyaçtır." sloganını yaygınlaştırma politikası ile hareket etmişlerdir. Ayrıca Kiliseye göre: "medeni olmayan insanlara" uygarlık getirmek Avrupalı beyaz adamın bir görevidir." sloganı anlatılanları özetlemektedir (Gençoğlu, 2021).

Fransız yöneticileri, bu propaganda kampanyalarında büyük ölçüde kabile şeflerini kullanmayı tercih etmiştir. Çünkü bu metotla kabilelere etki etme şansları daha çoktu. Zira Fransız yöneticiler; Fransız dilinin büyüklüğü ve herkes tarafından öğrenilmesi icap ettiği fikrini kabile şeflerinin ağzından yayarak bu fikrin bizzat kabileler tarafından desteklendiği intibai oluşturulursa amaçlarına kısa sürede ulaşacaklarının inancındaydılar. Bilhassa dış güçlerin propagandası veya herhangi bir tenkitle karşılaştıklarında yerel (Kabile Reisleri) aydınların desteklerinin söz konusu problemin çözümünde etkili olacağını düşünmekteydiler.

Fransız Kültür Merkezi yöneticileri, Afrika gençlerini Fransızca öğrendikleri takdirde kendi milli dili, yani kabile (yerel) dilini daha iyi öğrenmelerine katkı sağlayacağını inandırmışlardı. Başka bir şekilde ifade edersek, diller birbirine bağlıdır anlayışıyla; Fransız dilini aynı anda öğrenen biri, kendi-kendini tekâmül ettirmektedir. Fakat Fransız dilinden bahsederken bizler için böyle bir nazariye mevcut değildir. Zamanla yerel halk "biz her iki dili – Kabile dili ve Fransız dilini- kendi ana dilimiz olarak kabul ediyoruz" demeye başlamışlardı. Sömürgeci yöneticiler, yerel halka hitaben: "Biz milletler arası haberleşmede fayda sağlaması için her iki dili de eşit derecede öğrenmeniz için katkı sağlıyoruz." diyerek söz konusu amaçlarını meşrulaştırmışlardı.

Frankofon yöneticilerinin etkili politikası neticesinde yerel kabilelerin liderleri (Chef de Canton), politikacılar, gazeteciler, yazarlar ve yerel âlimler bile Fransız dilinin üstünlüğünü ve mutlaka öğrenilmesi gerektiği fikrini tasdiklemeye başlamıştı. Ayrıca sömürgeci devletleri kara kıta ile ilgili politikalarını anlatan eserlerden biri de De Voyage au Congo (1927) kitabıdır. Söz konusu politika ile eserde şöyle ifade etmişti:

"...Afrika'nın milletlerarası münasebet dili olarak gönüllü olarak kabul ettikleri Fransız dilinin ilerlemesi ve yayılması onların uluslararası arenada söz sahibi olmasına ve söz konusu birliğin

pekiştirilmesine yardım eden en mühim faktör olmuştu... Fransız dili kabileler arası kavganın bitişi... çeşitli inanç ve kabilelerin birleşmesini, eşit haklara sahip olmasını sağlamıştı...

Fransa'nın Afrika açılımla başlayan Frankofon Birliği oluşumu, dünya çapında 96 Fransız Enstitüsünün, 834 Fransız İttifakının ve etnik guruplarının Fransızca konuşmasına vesile olmuştu. Fransızlar, Frankofon Birliği'nin Afrika'da yerel halkların dostluğunu doğurduğunu iddia etmektedir. Fakat bu, her halkın kendi milli hususiyetini yok etmesi anlamına gelmemeliydi. Ancak bu dayatıcı politikaya rağmen günümüzde her bir yerel kabileye ait; manevi miras ve ananesini yaşatan bir kültür yaşamaktadır.

Fransa, kendi kültürünü Frankofon ülkelerine aşılarken “dillerin eşitliği”nin milletler arasındaki münasebeti geliştirdiğini iddia etmişti. Bu iddia yerel halk arasında istemeyerek de olsa kabul edilmişti. Fransa'nın “dil halklar arasında demokratikleşmeyi geliştiriyor” politikası, frankofon ülkelerin arasında kabul görmüştür. Çünkü yeni dünya düzeninde insanların yeni tarihi topluluğu şekillenir ve gelişir yaklaşımı, okuma yazma oranı çok düşük olan Afrika'da inandırıcı olmuştu. Örneğin; kolonial okullarının fahri müdürü Georges Hardy'nin “Fransızca milletler arasında münâsebet vasıtası olarak en ‘uygun’ ve en ‘faydalısıdır’ ifadesi söz konusu fikri açıkça desteklemekteydi (Kabore, 2002: 68).

1960'ta bağımsızlıklarını ilan eden Frankofon ülkelerinin nüfus oranlarına göre yaklaşık %60'nın Fransızca konuştuğu ve resmi dili Fransızca'yı kabul ettiği görülmektedir. Dolayısıyla sömürgeciliğin ilk yıllarından itibaren “Dil” politikası üzerinden yapılan çalışmaların ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir. Özellikle Fransızca, Frankofon Birliği çatısı altında yaşayan ülkelerde büyük ve derin bir hürmet kazanan bir halkın dili olarak benimsenmiştir. Frankofon ülkelerinde bulunduğum süre zarfında Fransız dilini gönüllü olarak (!) öğrenenlerin sayısının bir hayli çok olduğunu bizzat gördüm. Çeşitli kaynakların da bu miktarın her geçen gün arttığını vurgulaması, gözlemlerimi doğrulamaktadır. Bazı kaynaklar, 1960'larda Frankofon ülkelerindeki Fransız olanların sayısını %65 olarak ifade ederken 2020'de bu oranın %90 arttığını belirtmektedirler. Genel olarak Fransız olmayanlar da yani yerel halkların da Fransızca'yı ilk zamanlarda konuşmakta zorlanırken günümüzde rahatça konuştukları ifade edilebilir (Seillan, 2008: 33).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Fransızlar, Frankofon Birliğinde gayri Fransızlara yani yerel halka; din, dil, ırk, kültür, ülkü ve tarih yönünden hiçbir ortaklığı olmayan kültürü zorla kabul ettirmişlerdir. Yerel kabileleri Fransızlaştırma, özellikle onları milli şuurdan yoksun bir topluluk haline getirip eritmek için büyük bir seferberlik başlatmış ve bunu zaman içinde başarmışlardır.

1960 yılı genel nüfus sayımı ile 2010 yılı genel nüfus sayımı arasında geçen süre zarfında yerel kabileler arasında Fransızca bilenlerin sayısında büyük bir artış olduğu ülke resmi dilinden de anlaşılmaktadır. Fransız yöneticileri bilhassa yerel kabileler arasında en büyük nüfusa sahip olan Mosse, Jarma, Hausa, Fülani, Pöl, Eve vb. kabileler arasında Fransız dilini kısa bir süre içinde yaymakta çok başarılı olmuştur. 1960 nüfus sayımında yerel kabileler Fransız dilini orta derecede bildiklerini belirtse de 2010 nüfus sayımında yerel kabilelerin Fransızcaya daha çok vâkıf oldukları gözden kaçmayacak kadar görülmektedir.(Yacono,1998: 43) Bölgede bulunduğum sürede 60 yaş üzeri kişilerle konuştuğumda gençlerini kabile dillerini çok az

bildikleri, hatta unuttuklarını ifade etmekle birlikte, daha ileride Fransızcanın anadil aleyhine ağır basmasına, anadilin ikinci plana atılmasına, hatta unutulmasına yol açması endişeye neden olmaktadır.

Kuşkusuz, sömürgeci devletler öngörülemeyen birçok tehlike ile karşı kaşıya kalsalar da “ex nihilo” yu yerel halka uygulayarak kendi kültürlerinden uzaklaştırmak ve batı sempatisini, yani yeni bir ideoloji oluşturarak halkı kendilerine teslim olmaya mecbur ettiler. Bu yöntem, uluslararası arenada meşrulaştırarak doğal bir şekilde birçok halka empoze edildi.

5. Sonuç

Frankofon Birliği'nin oluşum politikasının temelini dini, ekonomik ve siyasi nedenler oluşturmuştur. Fransa ise bahsi geçen konu ve amaçlarına ulaşmak için kara kıtaya açılmıştı. Özellikle seyyahların verdikleri bilgiler ışığında Fransa, doğu politikasından vazgeçmiş ve kara kıtaya yönelmiştir. Sömürgeci devletler kıtaya yönelirken yerel halkı sömürmek için birçok yöntem/baskı politikası uygulamışlardı. Bu politikalarından biri de “DİL” politikası olmuştu. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Afrika'ya gelen Fransız tüccar ve seyyahların bölgeyle ilgili verdikleri bilgiler, Fransızların bölgeye olan ilgilerini daha da artırmıştır. Dolayısıyla Fransızlar, Avrupa'daki ekonomik buhrandan kurtulmak için Afrika'ya seyahatler düzenlemişlerdir. Ancak sömürgeci devletler arasındaki ekonomik rekabet, Fransa ve İngiltere ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Hatta ülkeler arasında savaşlar çıkmıştır. Sömürgeci devletler daha fazla kâr edinmek için zaman zaman birbirlerini suçlamıştır. İlk başlarda Almanya ve İngiltere, Fransızların Afrika topraklarında olmasından rahatsız olmuştu. Hatta Almanya-İngiltere kendi aralarında gizli çıkar anlaşmaları yapmış, ancak çıkarlarına karşı ters bir gelişme olduğunda saf değiştirerek diğer sömürgeci devlet ile birlikte hareket etmişti. Dolayısıyla zaman zaman İngiltere-Fransa, zaman zaman da Almanya-İngiltere iş birliği içinde olmuşlardır. Sömürgeci devletler arasındaki asıl amaç, daha fazla toprak ve çıkarlardan pay almak idi. Sömürgeciliğin ilk yıllarından itibaren batılı devletler birbirlerine yakınlaşmalarına rağmen daha sonra birbirlerine karşı politikalar yürütmüşlerdi. Sömürgeci devletlerin ilk politikaları, yerel kabileleri taraflarına çekme siyaseti olmuştu. Bu bağlamda Fransa, çevresindeki yerel kabileleri yanlarına çektikten sonra diğer sömürgeci devletlere karşı avantaj sağlamıştır. Bu da bölgedeki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Fransa hükümeti, Fransız dilini bu politik doğrultuda en keskin silah olarak kullanmayı hedeflemiş ve dili yaygınlaştırdığı takdirde Frankofon Birliğinin kurulmasının kolaylaşacağı düşüncesini hep sürdürmüştür. Dolayısıyla kara kıtaya kısa zamanda hâkim olacakları inancı artmıştır. Fransızlar, Napolyon'un açılım politikasıyla da bu iddialarını ispatladıklarını düşünüyorlardı. Fransızların “Dil” üzerinden yayılma politikası”, rakibi olan İngiltere'yi zayıf düşürme üzerine kurulmuştur. Fransa'nın Afrika'ya donanma gönderme fikri de öncelikle diğer sömürgeci ülkeleri kuşatma altına alma stratejisi üzerine gerçekleşmişti. Elbette, Fransa'nın Afrika'ya açılma politikası, eski dünya ülkeleri ile ilişkilerinde kendi pozisyonunu sağlama almak için oluşturulmuştu. Söz konusu politikalarını uygularken stratejik bölge olan ve kalkınmasında etken rol oynayan Afrika ve Akdeniz arasında gemi seferlerinin serbest olmasını sağlamakla ekonomisini güçlendirmeyi hedeflemişti. Ayrıca Mavi Vatan'da (Okyanuslarda) etkili olmak gibi nedenleri de vardı. Fransa'nın ilk başlarda kıyı

bölgeleri sömürge altına alma isteğinin asıl amacı İngiltere'nin iç bölgelere girmesini engellemektir. Bu bağlamda Afrika ve Akdeniz kıyılarına hâkim olarak, denize kıyısı olan devletleri de egemenliği altına alma çabası ile İngiltere'yi bölgeden uzak tutmağı hedeflemiştir.

Dolayısıyla Fransa, Avrupa'da İngilizlere karşı kaybettiği ekonomik savaşı Afrika'da kazanmak istiyordu. Bu çabasını da Fransızca üzerinden sağlamaya çalışmıştır. Ancak sömürgeciliğin ilk yıllarından itibaren bölgede etkili politika izleyen İngilizler, Afrika'da bulunan 54 ülkenin yarısından fazlasını hâkimiyeti altına alarak Avrupa'daki başarısını Afrika'da da devam ettirerek Fransızlara karşı üstünlüklerini sürdürmüşlerdir.

Kaynakça

Abia, Alin Laurent Aboa, "Document pour l'histoire du Français Langue Etrangère ou Seconde: La Francophonie Ivoirienne; Enjeux Politiques et Socioculturels", 2008, s. 5/8, Erişim Tarihi: 05.04.2021.

Akçay, Nazlı Ceren, *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği*, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2014, s.51.

Akifoğlu, Vugar, *Fransa'nın Akdeniz ve Afrika Açılımı*, Berikan Yayınevi, 2020, s. 38.

Maikorama, Zakari, *Islam au Niger*, in *Civilisation en Afrique de l'Ouest*, Dakar, 1996, s. 421.

Monteil, Vincent, *L'islam noir*, Paris, Édit. du Seuil, 1964, s.138.

Nacro, Aliou, *La politique étrangère de la Haute-Volta, Mémoire de D.E.S.S., Bordeaux I, 1973*.

Newbury, Colin, "French Colonialism 1871-1914", *The Journal of African History*, Vol. 7, Pall Mall Press, London, 1966.

Labouret, H., *Colonisation, Colonialisme, décolonisation*, Paris, Édit. Larose, 1952.

Kabore, Roger Bila, *Histoire politique du Burkina Faso 1900-2000*, Paris, Édit. L'Harmattan, 2002.

Gayibor, Nicoue Lodjou, *Le Togo Sous Domination, Coloniale (1884-1960)*, Les Presses de l'UB, Lome, 1997, s.72.

Gençoğlu, Halim, "Afrika'da Fransız Sömürgeciliđi", 2021, Erişim Tarihi: 12.11.2021, Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/392851/türkiyeden-sesler/afrikada-fransız-sömürgeciliği>.

Gilbert, Erik ve Jonathan T.Reynolds, *Dünya Tarihinde Afrika*, Küre Yayınları, 2019, s.415.

Gökgöz, Turgay, "Fransa'da Beur Edebiyatı" *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı 30, 2017, s.30.

Gouilly, Alphonse, *L'islam dans l'Afrique occidentale française*, Paris, Édit. Larose, 1952, s.234.

- Hamani, Diori, *République du Niger-Exposé de politique générale*. Niamey 2 Août et 26 dec. 1968, s.76.
- Hubar,Gökçe, “Afrika’da Fransız Sömürgeciliğinin İzleri”, 2015, Akademik Perspektif, Erişim Tarihi: 12.08.2021, Erişim Adresi: <http://akademikperspektif.com/2015/04/23/afrikada-fransiz-somurgeciliginin-izleri/>.
- Hardy, Georges, *Une conquête morale, l'enseignement en AOF*, Colin, Paris, 1917, s.48.
- Roche, François, *La Crise des Institutions Nationales D'échanges Culturels en Europe*, L'Harmattan, Paris, 1998, s.32.
- Seillan, Jean-Marie, “La (Para) Littérature (Pré) Coloniale À La Fin Du Xıxe Siècle”, n° 139, 2008, s. 33-45, <https://www.cairn.info/revue-romantisme-2008-1-page-33.htm>, Erişim Tarihi, 13.06.2021.
- Tocqueville, Alexis de, Sömürge ve Kölelik, Ayrıntı yayınları, 2016, s.208.
- Uygur, Erdoğan, “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, TSA, 2013. s.282.
- Vernet, Joël, *Pays du Sahel, du Tchad au Sénégal, du Mali au Niger*, Paris, Édit. Autrement, 1994.
- Yacono, Xavier, *Histoire de la colonisation française*, PUF, Paris, 1988, s.43.